

Wandeling door doopsgezind Borne

Inleiding

Vanaf de 16^e eeuw woonden er doopsgezinden in het kerkdorp Borne. Ze waren bijna allemaal linnenreder: ze verhandelden het linnen dat ze kochten van de boeren die 's winters weefden voor eigen gebruik en als bijverdienste. Maar Borne kende al vroeg ook veel beroepswevers. Deze wevers en hun handelaren staan aan de wieg van de Twentse textielindustrie. Borne was in de 17^e eeuw veruit de welvarendste gemeente van Twente, maar kende tegelijk ook de meeste arme mensen. Het vermogen zat bij de kleine groep doopsgezinden: de Ten Cates begonnen met de handel, later gevolgd door de families Hulshoff en weer later – in de tweede helft van de 18^e eeuw – door de Bussemakers. Deze namen zult u tegenkomen tijdens deze wandeling. Overigens waren deze drie families door de vele onderlinge huwelijken sterk met elkaar verweven.

Het Bussemakerhuis

Het huis uit 1665 is in 1779 verbouwd door Jan Bussemaker en Trijntje Hulshoff. De voorkant is voorzien van een fraaie klokgevel met zandstenen klauwstukken - met een afbeelding van een maan en dolfijn -, en met een kuif. Op de gevelsteen staan de namen van Jan Bussemaker en Trijntje Hulshoff gebeiteld, met op de hoeken van de steen de initialen van hun kinderen Adam en Martje. De vensterbanken zijn van natuursteen. Het Bussemakerhuis is een rijksmonument.

Ennekerdijk

Deze straat was vroeger aan één kant bebouwd en vormde de grens van het kerkdorp Borne. In de 17e en 18e eeuw werd de straat bijna uitsluitend bewoond door doopsgezinden. Daarna kende de straat verscheidene Joodse bewoners; de *Stolpersteine* voor de toenmalige bewoners van de huizen herinneren aan hen. Rechts naast het Bussemakerhuis ziet u de vroegere woning van de rabbi, daarnaast de Joodse school en de synagoge, met tussen school en synagoge het badhuis.

U loopt langs de synagoge de straat af, tot de hoek Ennekerdijk / Brinkstraat

Kerk en kosterhuis

Op deze hoek ziet u een veldje waar zich vroeger de schuilkerk en later de kosterwoning van de doopsgezinde gemeente bevond. Nu staat alleen de put er nog. Daarnaast staat de doopsgezinde kerk, de Vermaning, gebouwd in 1824 en nog steeds in gebruik. Veel doopsgezinde kerken heten de Vermaning, omdat de gelovigen worden aangespoord (vermaand) om het leven van Christus na te volgen.

U loopt langs de kerk naar het eind van de straat.

De boerderijen Ennekerdijk 37 en Watertorenstraat 13 werden vroeger door doopsgezinde families bewoond. Ze geven een idee hoe het dorp er eerder uitzag.

U gaat linksaf, de Watertorenstraat in, tot de eerste kruising met de Brinkstraat.

Bakkerij. Schuin tegenover u op de hoek met de Hambroickstraat ziet u een huis dat aan het eind van de 18^e eeuw een bakkerij was, gerund door de doopsgezinde Berend Hulshoff. De bakkerij bevond zich in het linker gedeelte. Later werd hier een herberg gevestigd en was dit gedeelte een wagenloods: de koetsen konden er voor in- en achter weer uitrijden.

U loopt nu rechtdoor naar de kerk, de Hambroickstraat in.

Pellenhof en Oude kerk

Links van u ziet u de Pellenhof, vroeger was dit een kerkhof. Na de restauratie van de kerk in 1930 zijn de graven op de Pellenhof geruimd. Rondom de kerk liggen grafstenen die bewaard zijn gebleven. Veel stenen zijn van doopsgezinden. De grafsteen van Teunis Bussemaker (1757-1837) - de schoonzoon van Jan en Trijntje Bussemaker-Hulshoff van het Bussemakerhuis en samen met zijn vrouw Martje een latere bewoner van het huis - is de rechtste steen midden achter de kerk.

U houdt de kerk aan uw rechterhand. U komt nu op de hoek van de Abraham ten Catestraat, genoemd naar een doopsgezinde grutter.

Put en Bussemakerhuis

Op de hoek met deze straat vindt u links een metalen putdeksel, hier stroomde vroeger de Bornse beek, zo belangrijk voor het vervoer van de textiel. Iets verderop in de straat (op nummer 9) ziet u een tweede Bussemakerhuis, hier woonde Abraham, de vader van Teunis (van Teunis was de genoemde grafsteen).

U loopt naar de hoofdingang van de kerk. Mocht de kerk open zijn dan is het erg de moeite waard om ook de binnenkant te bekijken.

Grafsteen Teunis Hulshoff

De grote grafsteen rechts naast de hoofdingang van de kerk is van Teunis Hulshoff (1729-1795). Een vermogend koopman in zijn tijd en de broer van Trijntje Hulshoff van het Bussemakerhuis aan de Ennekerdijk. U komt zijn huis verderop in de wandeling nog tegen.

U slaat de eerste straat links in: de Potkampstraat.

Put

Halverwege de straat vindt u een put, deze geeft de loop van de Bornse beek aan, die kruiste hier de straat. Op de put ligt een molensteen, afkomstig uit de grutterij van de al genoemde Abraham ten Cate (1760-1826). Zijn gruttersbedrijf besloeg de hele rechterkant van deze straat. Behalve linnenreder waren doopsgezinden ook vaak bakker of grutter (meelfabrikant).

U komt nu uit op de Nieuwe Markt en houdt rechts aan.

Hulshoffhuis

Dit witte huis op nr. 4 werd bewoond door de al genoemde Teunis Hulshoff (1729-1795), die zijn grafsteen naast de ingang van de oude kerk heeft en de broer van Trijntje was. Teunis was ook linnenkoopman. Hij sloeg zijn stoffen op zolder op. Om meer ruimte te krijgen is de zolder aan een kant opgehoogd; de gevel is daarom asymmetrisch. De dakkapel om de hoek heeft een hijsbalk om de goederen naar de zolder te krijgen.

U loopt terug langs de voorkant van het Hulshoffhuis, de Nieuwe Markt op, die overgaat in de Grotestraat.

Aan uw linkerhand op nummer 140 in de Grotestraat ziet u een woonhuis van Levi Spanjaard, een Joodse textielabrikant. De Joden namen de textielhandel van de doopsgezinden over. Aan de overkant ziet u het huis van Albert, een zoon van Levi.

Spanjaardshuis

Verder in de straat, op nummer 120/122 ziet u een dubbel woonhuis. Gebouwd door de al genoemde Levi Spanjaard, hij woonde hier voor hij het huis bewoonde dat u eerder zag. Na zijn verhuizing werd het huis gesplitst: het linker gedeelte werd bewoond door Levi's neef Meijer Spanjaard en aan de rechterkant woonde Hendrik Hulshoff (1872-1954), een achterkleinzoon van de grutter Abraham ten Cate. Hendrik was ook grutter op de Potkamp. Naast zijn woonhuis stond het pakhuis / de rijstpellerij van de firma.

Direct na het Spanjaardshuis, op de hoek met de A. Ten Catestraat, ziet u het Kipshuis liggen.

Kipshuis

Dit is het huis van de familie Ten Cate. Zij zijn in Borne met de linnenhandel begonnen. Ze zijn ook verbonden met het Bussemakerhuis want de moeder van Trijntje Hulshoff was een Ten Cate. Dit is het nieuwe Kipshuis, het oude Kipshuis lag achter in de straat, naast het tweede Bussemakerhuis dat u eerder zag. Een van de bewoners van het oude

huis was Lambert ten Cate (1620-1702), linnenreder een zeer vermogende inwoner van Borne in zijn tijd. Zijn tuin grensde aan de Bornse beek wat handig was omdat hij ook een leerlooierij bezat.

Rond 1800 werd dit nieuwe Kipshuis gebouwd. Het huis stond bol van de bedrijvigheid: er werd nog linnen verhandeld, maar ook bier gebrouwen en cichorei (surrogaatkoffie) gemalen. De aanbouw links was een cichoreifabriekje met een rosmolen.

U gaat terug naar de Grotestraat en slaat iets verder af naar links. U bent nu weer in de Ennekerdijk. Na 80 meter bent u bij het Bussemakerhuis, het beginpunt van de wandeling.